

ОСОБЛИВОСТІ РАННІХ СЕКСУАЛЬНИХ СТОСУНКІВ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

FEATURES OF EARLY SEXUAL RELATIONSHIPS IN OLDER TEENAGERS

У статті розглянуто проблему ранніх сексуальних стосунків серед старших підлітків. У сучасному суспільстві сексуальна поведінка підлітків зазнає істотних трансформацій. Біологічні та соціально-психічні чинники призвели до різкого зниження віку вступу до інтимних відносин, поширення нових форм сексуальних стосунків, а також появи масової сексуальної культури в підлітковому віці. Середній вік початку статевого життя знизився до 13–15 років, серед підлітків збільшилась кількість захворювань, відхилень у розвитку, порушень міжособистісних відносин і психологічних травм. Також склалася тривожна ситуація зі станом репродуктивного здоров'я, оскільки небажана вагітність, аборти, алкоголь, наркотики негативно впливають на народження здорової дитини.

Мета роботи – проаналізувати доступну наукову літературу, вивчити фактори, що впливають на сексуальну поведінку старших підлітків, та розробити психологічні рекомендації для її профілактики.

Дослідження установок старших підлітків до сексу вивчалися методикою Г. Айзенка. Мотиви вступу в сексуальні стосунки до шлюбу діагностувалися методикою А.В. Єфімової та Н.П. Івченкової. Психічний стан старших підлітків діагностувався методикою Г. Айзенка, а їхня самооцінка вивчалася розробленою нами анкетною.

Визначено, що для старших підлітків у сексуальних стосунках провідними показниками є: знеособлений секс, фізичний потяг до сексу (у хлопців та дівчат 16–17 років), відраза до сексуальних відносин (у хлопців), які виявлено в максимальних значеннях. Серед мотивів вони виділяють: кохання, цікавість, прагнення удержати партнера, бути як всі, а також примус (дівчата у віці 14–15 років), а також сексуальний потяг, цікавість, бажання заробити, а також придбання досвіду, бажання створити сім'ю (юнаки у віці 16–17 років).

Ключові слова: сексуальність, сексуальна активність, сексуальна поведінка, норма та патологія сексуальної поведінки, сексуальні стосунки, старші підлітки.

This article examines the issue of early sexual relationships among older teenagers. In modern society, the sexual behavior of adolescents is undergoing significant transformations. Biological and socio-psychological factors have led to a sharp decrease in the age of initiation into intimate relationships, the spread of new forms of sexual relations, and the emergence of a mass sexual culture in adolescence. The average age of sexual debut has dropped to 13–15 years, and there has been an increase in the number of diseases, developmental disorders, interpersonal relationship problems, and psychological trauma among adolescents. There is also an alarming situation with reproductive health, as unwanted pregnancies, abortions, alcohol, and drugs have a negative impact on the birth of healthy children.

The aim of this work is to analyze the available scientific literature, study the factors that influence the sexual behavior of older adolescents, and develop psychological recommendations for its prevention.

The attitudes of older adolescents towards sex were studied using the Eysenck methodology. The motives for entering into sexual relations before marriage were diagnosed using the methodology of A.V. Yefimova and N.P. Ivchenkova. The mental state of older adolescents was diagnosed using the methodology of G. Eysenck, and their self-esteem were studied using a questionnaire developed by us.

It has been determined that for older adolescents in sexual relationships, the leading indicators are: impersonal sex, physical attraction to sex (in boys and girls aged 16–17), and aversion to sexual relations (in boys), which are found in maximum values. Among the motives, they highlight: love, curiosity, the desire to keep a partner, to be like everyone else, as well as coercion (girls aged 14–15), as well as sexual attraction, curiosity, desire to earn money, gain experience, and desire to start a family (boys aged 16–17).

Key words: sexuality, sexual activity, sexual behavior, norms and pathologies of sexual behavior, sexual relationships, older adolescents.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.76.34>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Денисенко А.О.

к.психол.н., доцент кафедри теорії та методики практичної психології
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Панченко М.О.

здобувачка вищої освіти
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

У сучасному суспільстві сексуальна поведінка підлітків зазнає істотних трансформацій. Біологічні та соціально-психічні чинники призвели до різкого зниження віку вступу до інтимних відносин, поширення нових форм сексуальних стосунків, а також появи масової сексуальної культури в підлітковому віці.

Відомо, що однією з найважливіших особливостей підліткового віку є зміна провідної діяльності, тобто особистісне спілкування з однолітками, а не навчання. У цей період відбувається життєве самовизначення, планування майбутнього та активна взаємодія з протилежною статтю [5]. При цьому середній вік початку статевого життя знизився до 13–15 років, серед підлітків збільшилась кількість

захворювань, відхилень у розвитку, порушення міжособистісних відносин та психологічних травм.

Також склалася тривожна ситуація зі станом репродуктивного здоров'я, оскільки небажана вагітність, аборти, алкоголь, наркотики – усе це негативно впливає на народження здорової дитини [3].

Сексуальна революція в нашій країні призвела до збільшення сексуальних стосунків серед дітей підліткового віку, коли сама особистість та її погляди ще не сформовані [11].

За останні роки в руслі підліткової сексуальності українськими фахівцями вивчалися такі питання, як: сексуальна просвіта як складова частина виховного процесу підлітків (Л.А. Кравченко, І.М. Кобзєва);

сексуальна самосвідомість підлітків у сучасному суспільстві (М.Д. Вовканич); соціальні зв'язки у формуванні статевої культури підлітків (А.В. Шиделко); сексуальні установки молоді (В. Гупаловська, Н. Стрілець), здорова сексуальність молоді (Л.М. Смольська); сексуальна активність у підлітковому віці (І. Курашов); проблема сексуальної поведінки підлітків (Д. Коськіна); підліткова сексуальність (О.М. Кислова, А.М. Ніколаєвська) тощо.

Отже, недостатня наукова розробленість проблеми ранніх сексуальних стосунків у середовищі підлітків зумовила вибір теми нашої роботи.

Мета роботи – на основі аналізу наукової літератури вивчити фактори, що впливають на сексуальну поведінку старших підлітків, та розробити психологічні рекомендації для її профілактики.

Теоретичний аналіз наукових праць показав, що в нашому суспільстві тема сексуальності не є вільно обговорюваною. Більшість дорослих не готові говорити з підлітками про їхні нові відчуття та потреби, оскільки не знають, як вести діалог із дітьми [10].

Широту поняття сексуальності відзначають багато дослідників як у сфері сексології, так і психології. Вона має велике значення в людських відносинах, тому її розглядають як: специфічну, психосоматичну мову тіла, форму не вербалізованої комунікації; фізіологічні процеси, техніку та маніпуляції, що дають насолоду [2].

Стосовно сексуальної активності можна сказати, що вона в кожній людини різна та залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх умов. Однак є вроджені особливості, до яких відносять статеву конституцію, психічне здоров'я, що визначає основу сексуальної поведінки. Останнє характеризує комплекс поведінкових реакцій, спрямованих на пошук та залучення партнера для сексуальної взаємодії [9].

Сексуальна поведінка має свої специфічні цілі, як-от [1]: зняття статевої напруги; народження дітей; насолода (гедонізм); статеві цікавість; інтимність; сексуальне самоствердження; матеріальна вигода чи звичка; емоційне задоволення. Також вона може мати девіантні форми, тобто

сексуальну девіацію (вуаеризм, зоофілія, ексгібіціонізм, фетишизм, фроттеризм, педофілія, фетишистський трансвестизм, садомазохізм, сексоголізм тощо).

Під час вивчення підліткової сексуальності та поведінки дослідниками виокремлено три найважливіші галузі [11]: початок сексуального життя; психосексуальні установки та орієнтації; еротичні фантазії та переживання.

На сексуальні стосунки підлітків впливають: психічна та соціальна зрілість, сімейна дисгармонія, лібералізація статевої моралі, сексуальне насильство, захворювання ЦНС, переживання сексуальних проблем [3].

Конкретні прояви підліткової сексуальності тісно пов'язані з комунікативними рисами особистості та специфічними нормами спеціального середовища та субкультури [8].

У нашому дослідженні взяло участь 60 учнів старших класів (30 у віці 14–15 років та 30 у віці 16–17 років).

Аналіз результатів, що характеризують установки старших підлітків до сексуальних стосунків, показав, що провідними показниками є: знеособлений секс, фізичний потяг до сексу (у хлопців та дівчат 16–17 років), відраза до сексуальних відносин (у хлопців), які виявлено в максимальних значеннях (табл. 1).

Розглядаючи мотиви вступу в сексуальні стосунки старшокласників, можна сказати (табл. 2), що для дівчат більш характерно: кохання, цікавість, прагнення удержати партнера, бути як усі, примус (14–15 років); кохання, розвага, прагнення удержати партнера, бути як усі (16–17 років), а також для юнаків: сексуальний потяг, цікавість, бути як усі, бажання заробити (14–15 років), сексуальний потяг, придбання досвіду, цікавість, самоствердження, бажання створити сім'ю та бажання заробити (16–17 років).

Аналіз психічного стану старших підлітків засвідчує, що дівчата більш схильні до високого рівня тривожності (14–17 років) та ригідності (14–15 років), а юнаки – фрустрації (14–17 років) та агресивності (16–17 років) (табл. 3).

Таблиця 1

Установки старших підлітків до сексуальних стосунків (%)

Показники	Загальна вибірка	Дівчата 14–15 р.	Хлопці 14–15 р.	Дівчата 16–17 р.	Хлопці 16–17 р.
Дозволеність	21,6	20	26,6	6,6	40
Задоволеність	21,6				
Сексуальна невротичність	26,6	26,6	26,6	33,3	40
Знеособлений секс	100	100	100	100	100
Порнографія	25	26,6	33,3	26,6	13,3
Сексуальна сором'язливість	25	13,3	26,6	20	40
Цнотливість	–	–	–	–	–
Сексуальна огида	33,3	20	46,6	20	46,6
Сексуальна збудливість	28,3	26,6	33,3	26,6	26,6
Фізичний секс	63,3	6,6	100	46,6	100
Агресивний секс	30	33,3	13,3	33,3	40

Таблиця 2

Мотиви вступу в сексуальні стосунки старших підлітків (%)

Показники	Загальна вибірка	Дівчата 14–15 р.	Хлопці 14–15 р.	Дівчата 16–17 р.	Хлопці 16–17 р.
Сексуальний потяг	63,3	26,6	100	33,3	100
Кохання	58,3	100	20	100	13,3
Придбання досвіду	36,6	33,3	33,3	33,3	46,6
Розвага	25	6,6	20	40	33,3
Цікавість	100	100	100	100	100
Прагнення удержати партнера	65	100	33,3	100	26,6
Самоствердження	26,6	20	20	26,6	40
Бажання мати дитину	26,6	33,3	20	26,6	33,3
Бажання створити сім'ю	30	26,6	20	26,6	46,6
Бути як усі	68,3	100	40	100	33,3
Примус	28,3	46,6	13,3	33,3	20
Бажання заробити	36,6	40	46,6	13,3	46,6

Таблиця 3

Психічний стан старших підлітків (%)

Показники (високий рівень)	Загальна вибірка	Дівчата 14–15 р.	Хлопці 14–15 р.	Дівчата 16–17 р.	Хлопці 16–17 р.
Тривожність	56,6	100	13,3	100	13,3
Фрустрація	63,3	20	100	33,3	100
Агресивність	21,6	6,6	20	20	40
Ригідність	20	40	6,6	20	13,3

Для діагностики оцінювання себе, своєї поведінки та оцінки від оточення ми спеціально розробили анкету. Відповідь на питання анкети показали (табл. 4), що більшість респондентів мають низьку самооцінку, вважають, що їхні батьки та друзі негативно їх оцінюють.

Детальний кореляційний аналіз показує, що в кожній підгрупі наших респондентів існує своя специфіка позитивних і негативних зв'язків на рівнях ($p < 0,01$) та ($p < 0,05$).

Аналіз показників, які характеризують психологічні чинники вступу в сексуальні стосунки дівчат у віці 14–15 років, засвідчують, що на провідних позиціях у негативних і позитивних зв'язках знаходяться два показники. Так, знеособлений секс відзначено у зв'язку на рівні ($p < 0,05$) з коханням ($r = -619$), придбанням досвіду ($r = -535$), самоствердженням ($r = 579$) та агресивністю ($r = -556$). Розвага корелює на рівні ($p < 0,01$) із сексуальною сором'язливістю ($r = 676$), прагненням удержати партнера

($r = -676$), оцінкою від друзів ($r = 657$), а також на рівні ($p < 0,05$) із самооцінкою ($r = -595$).

Наступну позицію займають також два показники. Дозволеність вступає на рівні ($p < 0,05$) у негативний зв'язок із сексуальною невротичністю ($r = -562$), з оцінюванням батьком ($r = -560$) і тривожністю ($r = -590$). Придбання досвіду на рівні ($p < 0,05$) знаходиться у зв'язку з примусом ($r = -607$), агресивністю ($r = 525$) та ригідністю ($r = -583$).

На третьому місці також знаходяться два показники. Сексуальна невротичність негативно корелює на рівні ($p < 0,05$) з порнографією ($r = -547$) та оцінюванням батьком ($r = -634$). А кохання негативно взаємодіє «з бути як всі» ($r = -533$) на рівні ($p < 0,05$) та з фрустрацією ($r = -658$) на рівні ($p < 0,01$).

В юнаків у віці 14–15 років перше місце займають два показники. Дозволеність позитивно взаємодіє на рівні ($p < 0,01$) із сексуальною збудливістю ($r = 795$), а також негативно і позитивно на рівні ($p < 0,05$) із сексуальною невротичністю

Таблиця 4

Самооцінка старших підлітків

Показники (низький рівень)	Загальна вибірка	Дівчата 14–15 р.	Хлопці 14–15 р.	Дівчата 16–17 р.	Хлопці 16–17 р.
Оцінювання особистої поведінки	46,6	40	60	40	46,6
Самооцінка	55	66,6	60	53,3	40
Оцінювання матір'ю	55	60	53,3	53,3	53,3
Оцінювання батьком	56,6	53,3	60	40	73,3
Оцінювання друзями	58,3	46,6	60	66,6	60

($r = -584$) і фрустрацією ($r = 572$). Своєю чергою агресивний секс негативно корелює на рівні ($p < 0,01$) з коханням ($r = 572$) та позитивно на рівні ($p < 0,05$) із цікавістю ($r = 569$) й оцінюванням матір'ю ($r = 550$).

Другу позицію займають п'ять показників. Порнографія знаходиться в позитивному зв'язку на рівні ($p < 0,05$) із «бути як всі» ($r = 591$) та агресивністю ($r = 611$). Огида до сексу вступає в негативний зв'язок на рівні ($p < 0,05$) з бажанням мати дитину ($r = -604$) та оцінюванням батьком ($r = -665$). Придбання досвіду має негативний зв'язок із тривожністю ($r = -566$) на рівні ($p < 0,05$) та з оцінкою від друзів ($r = -735$) на рівні ($p < 0,01$). Цікавість позитивно корелює на рівні ($p < 0,05$) із примусом ($r = 578$) та агресивністю ($r = 541$). Тривожність зазначено в позитивному і негативному зв'язках на рівні ($p < 0,05$) з фрустрацією ($r = -528$) та оцінюванням батьком ($r = 525$).

Щодо кореляційного аналізу показників у дівчат у віці 16–17 років можна сказати, що в них також простежуються на рівні ($p < 0,01$) та на рівні ($p < 0,05$) позитивні й негативні зв'язки показників. На провідній позиції знаходиться показник цнотливості, який вступає в негативні та позитивні зв'язки на рівні ($p < 0,05$) із придбанням досвіду ($r = -524$), бажанням створити сім'ю ($r = 612$), тривожністю ($r = -541$) та агресивністю ($r = 544$).

Наступні три показники займають другу позицію. Порнографія знаходиться в позитивних і негативних зв'язках на рівні ($p < 0,05$) із сексуальною сором'язливістю ($r = 521$), агресивним сексом ($r = 538$), бажанням мати дитину ($r = -545$). Фізичний секс позитивно і негативно взаємодіє на рівні ($p < 0,05$) із сексуальним потягом ($r = -559$), цікавістю ($r = 541$), агресивністю ($r = -640$). Розвага позитивно і негативно корелює на рівні ($p < 0,05$) із тривожністю ($r = -597$), агресивністю ($r = 636$), ригідністю ($r = 522$).

Інші два показники також мають позитивні та негативні зв'язки. Сексуальна невротичність має позитивний зв'язок на рівні ($p < 0,05$) з порнографією ($r = 560$) та «бути як усі» ($r = 571$). Прагнення удержати партнера знаходиться в негативному зв'язку з бажанням мати дитину ($r = -713$) на рівні ($p < 0,01$), а також з на рівні ($p < 0,05$) з оцінюванням батьком ($r = -518$).

В юнаків у віці 16–17 років трохи інша картина по кореляційному аналізу показників, ніж у представлених вище підгруп. Перший показник – дозволеність – вступає у позитивний і негативний зв'язок із сексуальною невротичністю ($r = 611$), агресивним сексом ($r = -573$), прагненням удержати партнера ($r = -524$), «бути як усі» ($r = -540$), бажанням заробити ($r = 550$) на рівні ($p < 0,05$), а також із самоствердженням ($r = 697$) на рівні ($p < 0,01$).

Другий показник – цнотливість – позитивно і негативно корелює з придбанням досвіду ($r = 663$) на рівні ($p < 0,01$), а також із прагненням удержати партнера ($r = 576$), бажанням мати дитину ($r = 518$), самооцінкою ($r = -585$) на рівні ($p < 0,05$).

На третьому місці агресивний секс, який вступає в позитивний і негативний зв'язок на рівні ($p < 0,05$) із самоствердженням ($r = -523$), самооцінкою ($r = 529$) та «бути як усі» ($r = 715$) на рівні ($p < 0,01$).

Четверту позицію зайняли два показники. Сексуальна невротичність позитивно взаємодіє на рівні ($p < 0,05$) з бажанням заробити ($r = 631$) та оцінюванням від друзів ($r = 616$). Сексуальна сором'язливість на рівні ($p < 0,01$) знаходиться в негативному зв'язку із цікавістю ($r = -796$) та самооцінкою ($r = -654$).

Виявлено різницю по провідних показниках між дівчатами та юнаками віком 14–17 років. Для дівчат характерно: знеособлений секс, дозволеність, придбання досвіду, кохання (14–15 років) та цнотливість, порнографія, фізичний секс, прагнення удержати партнера (16–17 років).

А для юнаків – порнографія, цікавість (14–15 років) та цнотливість, сексуальна невротичність, сексуальна сором'язливість, реалізованість, сексуальний потяг (16–17 років).

На основі отриманих даних розроблено психологічну профілактику розладів сексуального здоров'я, яка включає: підтримку сексуального здоров'я, попередження сексуальних розладів, прогресування хвороби.

Слід зазначити, що сексуальні девіації, які простежуються в підлітків, не вимагають психофармакологічної корекції. У деяких випадках необхідно застосувати когнітивно-поведінкові заходи корекції з метою уникнення порушень психосексуального розвитку.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що причиною ранніх сексуальних стосунків може стати підсвідомий крик підлітка про допомогу. Це пов'язано з тим, що дитина переживає серйозні психологічні труднощі у своєму житті. Найчастіше це проблеми з батьками, однокласниками, друзями. Саме із цієї причини підліток вибирає секс як спосіб самореалізації та відсторонення від цих проблем. До речі, саме в цій ситуації підлітки найчастіше починають уживати спиртне, курити й навіть пробувати наркотики, оскільки вважають це основним виходом із ситуації. Отже, варто в цій ситуації звернути особливу увагу на дитину і змінити своє ставлення до неї.

Виховання сучасного підлітка, формування його поглядів відбувається у складних умовах (матеріальні проблеми, девальвація моральних ідеалів). Розчарування старшого покоління в колишніх і відсутність нових, привабливих для більшості ідей негативно впливають на виховання. Батьки та вчителі уникають розмов із підлітками про «розумне, добре і вічне», вважаючи себе обдуреними життям. Через це індивідуальна система сексуальних цінностей підлітка більшою мірою схильна до впливу доступної еротичної літератури, невисокої масової культури: зниження межі віку вступу в сексуальні стосунки не так пов'язане з прискоренням фізичного розвитку сучасного підлітка, скільки з незавершеністю

еротичного дозрівання, тобто несформованістю душевного ладу особистості.

Виконане дослідження дозволило висунути низку актуальних питань для подальшого вивчення поставленої проблеми, наприклад: дослідження сексуальних стосунків у молодших підлітків; вивчення сексуальних установок у підлітків, які мають захворювання ЦНС; визначення сексуальних мотивів у підлітків, які мають сексуальні проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берн Е. Секс у людському коханні. Ігри, в які грають у ліжку. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2021. 256 с.
2. Вовканич М.Д. Проблеми розвитку сексуальної самосвідомості підлітків у сучасному суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 27. С. 25–27.
3. Говорун Т., Коськіна Д. Психолого-педагогічні проблеми сексуальної поведінки сучасних підлітків : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Тернопіль, 29-30 квітня 2019 р. Тернопіль, 2019. С. 523–525.
4. Гупаловська В.А., Стрілець Н. Психологічні особливості сексуальних установок молоді : зб. наук. праць. *Психологічні науки*. 2019. Т. 2. Вип. 10(91). С. 89–94.
5. Калугіна Т. Сучасний підхід до сексуальної освіти підлітків. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету*. 2017. Вип. 62. С. 187–191.
6. Кислова О.М., Ніколаєвська А.М. Підліткова сексуальність та проблеми сексуальної освіти в Україні. *Український соціум*. 2023. Вип. 2 (85). С. 190–206.
7. Кравченко Л.А., Кобзєва І.М.. Сексуальна просвіта як складова виховного процесу підлітків. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2018. Вип. 2 (16). С. 66–71.
8. Курашов І. Сексуальна активність у підлітковому віці. International conference of applied psychology. *Current Affairs and Perspectives in Psychological Research November*. 2022. С. 187–191.
9. Смольська Л.М. Психологічно-духовний складник здорової сексуальності молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). С. 137–142.
10. Русіна С.М. Особливості психосексуального розвитку сучасних школярів. *Клінічна та експериментальна патологія*. 2019. Т. 16. Вип. 1. С. 128–131.
11. Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту / Х. Шабат та ін. Львів: Fama, 2021. 21 с.

Стаття надійшла у редакцію: 29.08.2025

Стаття прийнята: 16.09.2025

Опубліковано: 23.10.2025